© www.kjnt.ro/szovegtar

GRÁFIK IMRE

ADATOK ZABOLAI GRÓF MIKES JÁNOS SZOMBATHELYI PÜSPÖK PORTRÉJÁHOZ[1]

Zabolai gróf Mikes János püspök életútja és egyházi pályája, püspöki tevékenysége az utóbbi évek személyével kapcsolatos feldolgozásai révén meglehetősen jól ismert. Az érdeklődők korábbról elsősorban Géfin Gyula egyházmegyetörténeti munkájára (Géfin 1929), majd Székely László 1966-ban írott, de csak 2009-ben megjelent emlékiratára (Székely 2009), utóbb pedig főként Bakó Balázs tanulmányaira (Bakó 2005, 2007, 2007a, 2008, 2009) támaszkodhatnak.[2]

Bakó Balázs disszertációjának témája is Mikes János püspök élete és munkássága.[3] Téziseiben megállapítja, hogy: „Mikes János püspökről két olyan írás született, amely összefoglalta életét és működésének eredményeit. Az első Géfin Gyula egyházmegye története, amely a püspökök életrajzát közli az egyes évekhez kapcsolódó eseményekkel, így inkább lexikon jellegű. A szerző önkényesen bánt az információkkal: az életrajzból vett számos epizódnak jelentőségén túlmutató terjedelmet szentelt és személyes érintettsége is erősen érződik. Részben a Géfin általi, részben saját gyűjtésén és visszaemlékezésén alapul Mikes egy másik papjának, Székely Lászlónak a kézirata, amely 1966-ban készült el. Az Emlékezés gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspökről címet viselő kézirat rendkívül szubjektív biográfia. Célja a hálás utókor emlékállítása, a püspök nagyságának méltatása volt. Mivel

1 A zabolai születésű Pozsony Ferenc néprajzkutató köszöntéséhez – a megtisztelő fölkérést megkapva – magam mint szombathelyi lakos azzal gondoltam méltó módon hozzájárulni, hogy az ugyancsak zabolai születésű gróf Mikes János egykori szombathelyi megyés püspök életéből néhány kevésbé, vagy inkább egyáltalán nem ismert dokumentum segítségével idézek föl részleteket.

2 Mikes János püspök életével kapcsolatban a közleményünk szempontjából elkerülhetetlen és legfontosabb mozzanatokat magunk is Géfin Gyula és Székely László könyvéből, valamint Bakó Balázs tanulmányaiból vett rövid részletekkel idézzük föl.

3 A témában folytatott fontos konzultációkért ez alkalommal és itt is köszönetemet fejezem ki Bakó Balázsnak.

számos visszaemlékezésből született, gyakran ellentmondásos információk keverednek a szövegben és számos nem ellenőrizhető állítást tartalmaz. Ennek ellenére nagyon sok érdekes, máshol fel nem lelhető adatot, epizódot örökített meg, ezért a kutatás során megfelelő forráskritika alkalmazásával támaszkodtam rá" (Bakó 2013).

Zabolai gróf Mikes János szombathelyi püspökké történt kinevezésével kapcsolatban is e három szerző egybehangzó közlése olvasható.

Géfin Gyula az alábbiakat írja: „I. Ferenc József 1911. november 15-én szombathelyi püspökké nevezi ki s X. Pius pápa december 16-án prekonizálja. Majláth G. Károly erdélyi püspök Fischer-Colbrie Ágoston kassai és Várady L. Árpád győri püspök közreműködésével 1912. január 1-én a budapesti Sz. István-bazilikában püspökké szenteli." (Géfin 1929. II)

Székely László emlékezése szerint Mikes János székelyudvarhelyi „szép, boldog működésének vetett véget a király 1911. november 15-én kelt irata, mely Mikes János grófot prezentálta a szombathelyi püspöki székbe. ... Az újonnan kinevezett püspök 1911. november 29-én jelent meg Bécsben, hogy a király előtt letegye az esküt. ... 1912. újév napján a budapesti Szent István bazilikában szentelte püspökké szeretett papját Majláth Gusztáv Károly gróf erdélyi püspök, Várady Árpád és Fischer-Colbrie Ágoston közreműködésével" (Székely 2009: 74 és 78.).

Bakó Balázs tanulmányából azt tudjuk meg, hogy: „Ferenc József király 1911. november 15-én nevezte ki szombathelyi megyés püspökké. A pápai megerősítésre december 16-án került sor. Az új püspök november 29-én Bécsben tette le esküjét a király előtt. A kinevezés nagy meglepetést okozott, hiszen Mikes főesperes viszonylag ismeretlen volt, és a püspöki megbízatáshoz még meglehetősen fiatalnak számított harmincöt évével. Püspöki jelmondata jól jellemezte eltökéltségét: „non confundar", azaz „nem szégyenülök meg" (Bakó 2005: 747.).

A szombathelyi püspöki székbe került zabolai gróf Mikes János életművének – tanulmányunk szempontjából, azaz püspöki pályájának legkritikusabb szakaszáig tartó éveinek – fontosabb eseményeit is Bakó Balázs közleményének (Bakó 2005) kivonatolt részleteivel idézzük föl.

Eszerint Mikes János „Nagyobb horderejű rendelkezései püspökségének első években az Egyházmegyei Takarékpénztár és a Martineum kiadó megalapítása voltak. De ezek előtt kerül sor Szent Márton ereklyéinek hazahozatalára. Szent Márton tours-i püspök Savariában született, és az egyházmegye védőszentje volt. Vélt szülőháza helyén épült fel a Domonkos-rendi Szent Márton-templom és rendház. Az egyházmegye területén nem volt az Európa-szerte népszerű szentnek ereklyéje, ezért merült fel az a gondolat, hogy ereklyéinek egy része kerüljön Szombathelyre[4]. Az ereklyék hazahozatala minden szempontból teljes siker volt: meggyőzte a papságot és a világiakat is Mikes rátermettségéről, bizonyította alkalmasságát, és jobban ráirányította az egyházmegye közvéleményének figyelmét. [...] Az I. világháború évei nem kedveztek a látványos alkotásoknak, de nem jelentették a teljes passzivitást. Mikes ezekben az években is aktív, de tevékenységei más jellegűek, mint az első időszakban vagy a 20-as években. Fontos feladatnak tekintette a hátország életének szervezését. A répceszentgyörgyi püspöki kastélyban 80 ágyas kórházat rendezett be a Vöröskereszt segítségével. [...] Az intézmény tartalékkórházként működött, ahol nemcsak ápolást, hanem a sebesültek utógondozását is végezték. A kórházban 25 havi fennállása alatt 539 sebesült katonát ápoltak. Feloszlatása után a püspök a modern felszerelést a szombathelyi gyermekkórháznak ajándékozta. [...] 1918–1919 Mikes

4 Megjegyezzük, hogy a székesegyház oltárának művészi átalakítása és az ereklyetartó Tóth István szombathelyi származású szobrász műve (Tóth 1920: 19; továbbá lásd Fábián–Ács 2002: 9 és 87, valamint 52. oldalon kép; Ács 2007: 52 és kép).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

János püspök életében is nagy megpróbáltatásokat hozott. Mikes az elsők között került szembe az ún. »őszirózsás forradalom« utáni kormányzattal. Ennek politikai és egyházkormányzati okai egyaránt voltak. Az új kormány 1919 februárjában vagyonvizsgálatot kezdeményezett a szombathelyi püspöki javadalomban, és a jelentés alapján azt február 17-én zárolták. Mikes tiltakozott az eljárás ellen, hiszen a zárlat elrendelése egyértelműen politikai indíttatású volt, amit a püspök 1919. február 27-én a celldömölki apátságba történt internálása is megerősít. Itt még viszonylag szabadon érintkezhetett a külvilággal, látogatókat is fogadhatott, pl. Pehm (Mindszenty) Józsefet, akit hamarosan szintén letartóztattak. Március 29-én Mikest a fővárosba szállították, ahol a gyűjtőfogházba került. A mostoha körülmények között megbetegedett. Kalandos körülmények között, álruhában, július 30-án sikerült megszöknie. [...] Fogságból történt hazaérkezése után azonnal belevetette magát a munkába. Erre szükség is volt, hiszen az egyházmegye több mint fél évig vezetője nélkül maradt. Munkabírása és alkotóereje továbbra is töretlen volt. [...] Kiemelt feladatnak tekintette az oktatás ügyét. Különösen fontosnak tartotta az oktatók alapos felkészültségét. Ennek elősegítésére született meg a Papi Kölcsönkönyvtár és az ehhez kapcsolódó Tanítók Pedagógiai Szemináriumi Könyvtára. Az új könyvtár a Papi Kölcsönkönyvtárral Szent Márton Könyvtár néven egyesült. [...] A 20-as években politikailag is rendkívül aktív, meghatározó szerepet játszik a nyugat-magyarországi legitimista politikusok között. Jelentős a szerepe IV. Károly első visszatérési kísérletében. Palotájából indul és ott is végződik ez a sikertelen kísérlet a Habsburg-dinasztia uralkodói jogainak helyreállítására." (Bakó 2009: 747–751.)

Nem kétséges, hogy Mikes János püspök működésének legnehezebb korszaka az első világháborús és az azt közvetlenül követő évekre esik, s tevékenységének megítélése mind akkor, mind később nagymértékben attól függött, hogy milyen nézőpontból értelmezték és értékelték az adott időszak történéseit és cselekedeteit.

Tanulmányunkban Mikes János püspöki életútjának éppen ezzel a legkritikusabb időszakával foglalkozunk, s néhány – a szombathelyi Püspöki Levéltár lappangó, s eddig még nem publikált dokumentumának közlésével – szeretnénk hozzájárulni a mind teljesebb kép (az „igazság"!?) földerítéséhez. A levéltári iratok egyrészt kiegészítik a Mikes János püspök személyiségről ismert képet, másrészt árnyalják az egyéniségéről kialakult portrét, s hozzájárulnak kérlelhetetlen karakterének föltárásához. Sajnos nincs mód a vonatkozó iratok teljes körű bemutatására, szerény válogatásunkkal részben a Mikes Jánosról rendelkezésünkre álló ismeretek teljesebbé való tételét szeretnénk elérni.[5]

Géfin Gyula munkájában Mikes János püspökségének főbb eseményeit fölidézve az 1918. és az 1919. évre vonatkozóan az alábbiakat olvashatjuk: „**1918.** Az év őszén kitör a forradalom; a királynak menekülnie kell. A szombathelyi egyházmegyének el nem múló dicsősége marad, hogy a forradalmi kormány és a kommunizmus gyászos emlékű idői-ben rendíthetetlenül kitartott hazája és egyháza iránti hűségében. Püspöke élesen szembeszállott a forradalommal s minden erejével igyekezett megakadályozni azt, hogy a keresztény politika a szomszéd országok mintájára kompromisszumot kössön a destrukcióval. Papjai közt nem akadt egyetlen forradalmár vagy kommunista-aposztata. Hívei pedig az ország legfehérebb, legellenforradalmibb eleme voltak mindenkor." – illetve: „**1919.** A forradalmi kormány február 27-én a celldömölki bencés apátságba internálja Mikes püspököt. A Tanácsköztársaság a diktatúra kitörése után azonnal a pesti gyűjtőfogházba viteti. Élete itt állandóan súlyos veszélyben forog. A diktatúra utolsó napjaiban

5 Megemlítjük, hogy a Püspöki Levéltárban mind ezen időszakra vonatkozóan, mind Mikes János püspök életéről és tevékenységéről további – még föl nem dolgozott – dokumentumok állnak a kutatás rendelkezésére.

sikerül megszöknie fogságából és augusztus 20-án hívei örömujjongása közt tér vissza székvárosába." (Géfin 1929. II)[6]

Bakó Balázs disszertációjának ötödik fejezete tárgyalja Mikes János 1918–1919-es szerepét. „Bemutatja, hogy Mikes az elsők között került szembe a Károlyi-féle kormányzattal részben legitimizmusa, másrészt a Nyugat-Magyarországon erős keresztényszociális szervezkedés támogatása miatt. Az ellene elrendelt vagyonvizsgálatnak ellenszegült, ami a püspökség vagyoni zárlatához és Mikes internálásához vezetett. Fogsága a Tanácsköztársaság ideje alatt is tartott, amely során az élete is veszélybe került. Végül a kommün bukása előtt sikerült megszöknie. A fejezet bemutatja, hogy az elszenvedett sérelmek hatására megerősödött benne a baloldaliakkal szembeni ellenérzés. Erősebbé vált azon meggyőződése, amely a keresztény elkötelezettségű emberek fokozottabb politikai szerepvállalását szorgalmazza. Ugyanakkor új feladatokat is megkövetelt a történelmi helyzet: fontosabb lett az ipari és mezőgazdasági munkásokkal való foglalkozás, hogy körükben a baloldali eszmék ne hódíthassanak teret. Legitimista elkötelezettsége megerősödött: a királyság intézményében biztosítékot látott a köztársaság »felfordulása« ellen. Az elszenvedett sérelmek a legitimista politikusok egyik meghatározó, hiteles vezetőjévé tették személyét." (Bakó 2013)

Székely László csaknem fél évszázaddal korábban papírra vetett, s 2009-ben nyomtatásban megjelent emlékiratában ezen évekről a *Háborús évek* és *A forradalmak alatt* című fejezetekben emlékezik vissza (Székely 2009: 98–112). Székely emlékezésének szélesebb olvasóközönségnek szánt könyvében Mikes János életének és püspökségének e kritikus időszakából (1918–1919) található egy olyan utalás, mely akár árnyékot is vethet Mikes János püspök személyére, s melyet olvasva, annak igazságtartalmával kapcsolatban kételyeink támadtak. E téren a kötethez kapcsolódó – egyébként fontos és alapos – jegyzetek sem oszlatták el teljes mértékben aggályainkat, s megkíséreltük föltárni a kérdéses rész forrását.

Föltételezhető/bizonyítható, hogy az idézet nem Székely János eredeti emlékezetéből származtatható, hanem az átemelés Varga János 1921-ben megjelent kis példányszámú publikációjából. Abban ugyanis Varga János olyan megnyilatkozást tulajdonít Mikes János püspöknek (Varga 1921: 7), melyet később kritikátlanul átvesz Székely László is (Székely 2006: 107), s aminek azonban nem találjuk hiteles igazolását.

Varga János szerint Mikes János püspöknek Obál Bélával, Vas vármegye új kormánybiztosával folytatott „megbeszélésén" hangzott volna el az ominózus kijelentés: „Azt a választ nyerte, hogy a közrend és a közbiztonság érdekében szívesen dolgozik a püspök úr vele együtt, de »félbolond zsidókból és félzsidó bolondokból« álló kormányzatot nem támogat." (Varga 1921: 7)

Mivel sehol máshol nem találkoztunk Varga János Mikes püspöknek tulajdonított[7] fentebb idézett kijelentésével, megkíséreltünk utána nézni az állítás hitelességének. Induljunk azonban távolabbról!

Székely László nagy tisztelője volt Mikes Jánosnak és talán egyik legjobb ismerője a püspök és családja történetének. Tőle tudjuk, hogy „Mikes püspök anyja, Sophie Moser

6 A kissé túlzó megállapítást is magába foglaló szöveghez tartozó jegyzetpontban Géfin Gyula Varga Jánosra hivatkozik, mégpedig a következőképpen: „Varga János: Mikes püspök fogsága. Szombathely, 1919. (8-r. 40 1.)". Sajnos a hivatkozást – több lehetséges helyen is keresve – máig nem tudtuk beazonosítani. Varga Jánosnak ilyen címen megjelent egy füzete, de azt 1921-ben adta ki, meglehetősen kis példányszámban a szombathelyi Martineum kiadó.

7 Varga János 1921-ben megjelent füzetében még egy – mások által nem idézett – Mikes Jánosnak tulajdonított kritikus megnyilatkozás található. Eszerint: „egyszer azt kérdezték a püspöktől valami kihallgatás alkalmával, mióta van ott. [Mármint a gyűjtőfogházban. – G. I. megj.] Azt felelte: »Mióta ez a gyönyörűséges wirtschaft van.« A többiek nagyon korainak tartották a bátor szólást, az is volt." (Varga 1921: 22.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

még ismerte nagyanyját, ezt a homályos múltú Babette Ballabregát, hiszen ő is odaköltözött a svájci Charlottenfelsbe, [...] ott a parkban külön kis villát is építettek neki, amelyet nagyanyó-laknak, Grossmutterhäuschennek neveztek. Ez a nagymama néha kezének véredényeit mutatva mondogatta a kis Sophie-nak: »Ide nézz, ezekben az erekben királyi vér folyik«. A családban azt rebesgették, hogy Babette nagyanyja vagy dédanyja egy portugál királynak lett volna balkézről felesége. A család épp ezzel a királyi rokonsággal dicsekedett legkevésbé. Ha ez a királyi kedves netán zsidó volt, akkor Mikes püspök ereiben egytizenhatod, illetve harmincketted részben ennek a szerfölött értékes népnek vére csergedezett, s ennyiben volt igaz, »amit a verebek is csiripeltek«, hogy a püspök zsidó származású. A nyilas korszakban szemet szúrt Mikes püspök királyhűsége, legitimizmusa, Hitler-gyűlölete, és egyre hangsúlyosabban kezdték emlegetni, nagy szégyen és gyalázatnak szánva ezt a zsidó beütést. Ezt a vélekedést táplálhatta esetleg az a megfigyelés, hogy Mikes püspök a »k« és a »t« betűket meglehetősen hehezve ejtette ki, és minden főúri költekezése ellenére is nagy üzleti és financiális érzékkel volt megáldva, bátyja, Ármin gróf az ősi zabolai birtokon oly hatalmas fakitermelő üzemeket létesített, hogy öt állomás is volt az erdei átszelő vasút mentén, és talán lelkivilágában is voltak olyan egyenetlenségek, amelyek erős keveredésre utalhattak." (Székely 2009: 25.)

Székely László emlékezésében többször is utal Mikes János ebbéli tulajdonságára: „A szélsőséges jobboldalra kanyarodó Lingauert lapjának lerendelésével figyelmeztette elhajlására. Az üldözött zsidóság mellé állt tüntetőleg. Zsidó kezelőorvosával tegeződni kezdett, amit kimondottan nyilasellenes tüntetésnek szánt. Amikor a zsidóüldözés tetőfokra ért meghívta répceszentgyörgyi magányába br. Apor Vilmos győri és Mindszenty József veszprémi püspököt, hogy tanácskozzanak a helyzet követelte teendők felől: hogyan lehetne a nyilas terror napjaiban menteni, ami menthető." (Székely 2009: 144–145.)

Tájékozódásunk szerint az arisztokrata származású és öntudatú Mikes János püspöktől távol állott más társadalmi osztályok, rétegek, csoportok, valamint különböző etnikai és vallási közösségek, illetve azok tagjainak becsmérlése.[8]

A fentiekkel összefüggésben, mintegy Mikes János karakterét árnyalandó, érdemes kisebb kitérőt tennünk Lingauer Albinnal, a közéletben fontos szerepet betöltő – fővárosi színvonalú – *Vasvármegye* című lap szerkesztőjével való kapcsolatának alakulására.[9]

„Szombathelyen egy kis tröszt alakult az anyagilag ingadozó Vasvármegye megmentésére, s ebben benne volt a katolikus püspök, az evangélikus főispán, a zsidó bankár Weisz M és a volt szabadkőműves Lingauer. A püspök különben sose számított a lap

8 „Grófi származása ellenére igen modern életfelfogást és életfilozófiát képviselt, ami példaértékkel bír a mai kor egyházi személyiségeire nézve is. [...] A két világháború közötti keresztényszocializmusnak az elveit magáénak tudta, valamint hithű legitimista [...] vezéregyéniségként a politikai arénában harcolt a királypárti politikai gondolkodás mellett. [...] Ő volt az első püspök, aki automobillal közlekedett, de ugyanakkor a kor egyik legmodernebb szerkezetével is: a püspökök közül ő utazott először repülőgéppel Rómába, hogy találkozzon a pápával. Amikor a püspökök közül elsőként ért az örök városba, XI. Pius pápa e szavakat intézte hozzá: »Ach, mein fliegender Bischof!« ('Ah, az én repülő püspököm.') Almássy László grófról, a neves Afrika-kutatóról, a Zarzura-oázis felfedezőjéről – akiről az *Angol beteg* című film is szól – sokan hallottak. Viszont ő volt Mikes János gróf személyi sofőrje is, valamint később, a főúr répceszentgyörgyi birtokának az igazgatója. »1921 áprilisában a később boldoggá avatott IV. Károly rendelkezésére bocsátotta mind a püspöki palotát, mind pedig a saját sofőrjét és automobilját. Teljes mértékben ellenezte a trianoni döntéseket. Maga is erdélyi származású lévén, személyesen érintett volt a kérdésben.« [...] A zsidótörvények megjelenése után felszólalt a Magyar Püspöki Kar ülésein és az országgyűlés felsőházában." (Szabó 2011.)

9 Lingauer Albinnal kapcsolatban lásd Békés 2006a és Békés 2006b.

főszerkesztőjének, a legtávolabbi és átvitt értelemben sem. Tudta, hogy meddig mehet el a keménynyakú Lingauer befolyásolásában. Elég volt neki, hogy királyhűségében, legitimizmusában követte, minden egyházi ügyet pártfogolt, püspökét minden támadással, rosszakaratú gyanúsítással szemben megvédte, bravúros, ellenállhatatlan cikkeivel.

Később, amikor már Mikes érsek répceszentgyörgyi magányából nézte a világi eseményeket, és hatalmas iszonyt, undort érzett a hitlerizmus és annak minden magyarországi utánzata iránt: szomorú szemmel látta a vasvármegye eltolódását, nyilaskodását, s a lap árulására azzal felelt, hogy visszaküldte, nem járatta tovább. Tudta, hogy Lingauer ebből is sokat megért."[10]

Amint korábban a Mikes János püspök ellen megfogalmazott vádak kaptak nagy sajtó visszhangot, úgy az ügy lezárása is több országos lapban (is) nyilvánosságot kapott (*Budapesti Hírlap*, *A Nap*, *Az Est*, *Neues Pester Journal*, *Pester Lloyd*). Volt, amelyikben (*A Nap* – politikai napilap – Budapest XVII. évf. 129. szám 1920. május 30.) a címoldalon: „Elégtétel Mikes János gróf püspöknek", más esetben (*Budapesti Hírlap* – XL. évf. 129. sz. 1920. május 30.) a 2. oldalon a napihírek között: „Elégtétel a szombathelyi püspöknek".

A fentiek ismeretében tanulságos Lingauer Albin levele dr. Szendi László püspöki titkár úrnak 1924. febr. 11-i keltezéssel:

„Főtisztelendő úr!

Köszönettel megkaptam a Püspök úr őméltósága internálására vonatkozó belügyminiszteri rendelet eredeti példányát és annak mellékleteképpen az internálásra vonatkozó újság-cikkek gyűjteményét.

A cikk-kivágásokat van szerencsém további megőrzés végett idezárva visszaküldeni. Csupán az eredeti miniszteri rendeletet tartottam magamnál, amiről azonban betűszerinti másolatot mellékelek. Természetesen felhasználás után az eredetit is hiánytalanul vissza fogom juttatni. Ezt azért viszem magammal, hogy mivel Nagy Vincze megválasztása körülbelül biztos, ez az okmány mindig készenlétben, kezeimnél legyen, hogy a forradalmi excellenciás fejére a legelső alkalommal ráolvashassam, ha mint a közszabadságok védője jelentkezik majd a porondon. Újságcikkekkel előzetesen hadakozni nem volna értelme, legfeljebb csak a puskaporunkat lődösnénk el.

Kiváló tisztelettel
Lingauer"[11]

10 Székely 2009: 142–143. A történeti hitelesség megköveteli, hogy megemlítsük, miként azt Székely is teszi emlékiratában: „Úgy tűnik, hogy Mikes püspök egyszer mégis letért a vonaláról, közéleti vonatkozásban. Ő, az elszánt, következetes legitimista és antihitlerista fölkereste Gömbös Gyulát, mint új miniszterelnököt, s meghívta, jöjjön el székvárosába." – Tette mindezt főként egyháza érdekében, ugyanis személy szerint: „Mikes szorongatott helyzetben érezhette magát. A fajvédő alakulatok kígyót-békát kiáltoztak rá, nem tudták feledni, hogy annyira kiállt Károly király mellett, fölemlegették zsidó származását, ami akkor az ő szemükben már igen nagy bűn volt. Neki meg nem állt módjában valamelyik újság nyílt terében közzé tenni hiteles családfáját. Mikes nem szánta többnek a látogatást, mint barátságos gesztusnak azzal az emberrel szemben, akinek hatalma volt, hogy rontson vagy enyhítsen a helyzetén." (Székely 2009: 143–144.) Megjegyezzük, hogy Székely László emlékiratában egy helyütt „Mikes püspök bravúros emberkezeléséről" ír (Székely 2009: 140).

11 Szombathelyi Püspöki levéltár III. Személyek iratai. 1. Püspökök után maradt iratok. j.) Gróf Mikes János EVII./A2–3, B1 – 5. doboz.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A „kalandos" életű „Lingauer Albin politikailag leginkább vitális korszaka 1919 és 1933 közé esik. Ez előtt és ezt követően is aktívan politizált ugyan, ám országgyűlési képviselősége, párttagsága(i) ekkorra esnek [...] az 1920-as választás után, amikoris első ízben lett a nemzetgyűlés tagja. Az első törésvonalak már igen korán, 1920 végén jelentkeztek, a királykérdés miatt, majd ezek 1921 őszétől egyre kiszélesedtek, míg végül a királypuccs idején és az 1922-es választásokkor Lingauer menthetetlenül eltávolodott – mint láttuk: csak egy évtizedre! – a kormánypárttól. Még három ízben jutott mandátumhoz, minden esetben Kőszeg jelöltjeként, 1922-ben, 1926-ban és 1931-ben. Mindhárom esetben mérsékelten legitimista, keresztényszociális párt színeiben." (Békés 2006a: 25)[12]

Lingauert a második világháború után a Népbíróságok Országos Tanácsa 1949. november 22-én kelt dokumentuma szerint főbüntetésként nyolc év fegyházra, mellékbüntetésként az újságírástól való eltiltásra ítélte.[13]

Visszatérve az inkriminált megnyilatkozásra, meg kell említenünk, hogy annak nyomát – a széleskörű levéltári kutatásra alapozott – Mikes János életét és püspöki tevékenységét disszertációjában földdolgozó Bakó Balázs sem találta.[14]

12 Terjedelmi korlátok miatt nincs módunk kitérni az úgynevezett „királypuccs" történéseire, amelyekben fontos szerepet játszott Mikes János püspök is, a király ugyanis a püspöki palotában szállt meg. Az eseményekről részletesen beszámol Székely László emlékiratában *Károly király Szombathelyen* című fejezetében. Lásd Székely 2009: 122–135. (Zárójelben azonban – miután tanulságosnak ítéljük –, idézzük a visszaemlékezés azon részletét, mely a király és a kormányzó fővárosi tárgyalására vonatkozik. „Horthy teljes tisztelettel tárgyalt a királlyal, akinek fölesküdött katonája és tengernagya volt, hajlott is afelé, hogy huzavona nélkül, simán átadja a hatalmat, felszólítja a katonaságot és az ország lakosságát, álljanak koronás királyuk mellé, és támogassák őt az ország újjáépítésében. Így egyeztek meg, de – nem így történt. Közben Magasházy telefonon értesítette Gömbös Gyula századost a történtekről. Gömbösnek hatalma is volt, szája is, mersze is. Ő volt – Héjjas Ivánnal együtt – az Alföldön toborzott szabadcsapatok vezére. A hírre egyszerre fenn termett a várban, nagy hangon tiltakozott a hatalom átadása ellen, fenyegetőzött, hogy mozgósítja a seregeit a király ellen, ha azonnal nem távozik. Oly agresszíven lépett fel, hogy Horthy, arra hivatkozva, hogy a kormányzói hatalmát nem a királytól kapta, hanem a nemzetgyűléstől – meghátrált." Székely 2009: 129. – Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a történteket Horthy Miklós emlékiratában másként írja le, lásd Horthy 1990: 146–161.)

13 Békés 2006b: 181. – A büntetést azonban nem kellett letöltenie. Kuntár Lajos helytörténeti kutató egy Lingauer-unoka szóbeli elmondása alapján leírta, hogy „Lingauer lánya, Marianne (aki Kocsárd főispán felesége volt) ápolónőként dolgozott egy kórházban, ahol Apró Antalt is kezelték. Az odaadóan viselkedő és hivatását lelkiismeretesen gyakorló ápolónőnek a sok segítségért és gondozásért a kommunista funkcionárius felajánlotta, hogy hálája jeléül teljesíti kérését, ha van. Volt. Mégpedig nem meglepő módon az, hogy »részesítsék amnesztiában a börtönben raboskodó apát« – fogalmaz Kuntár Lajos cikkében. Az unoka elmondása szerint így jutott ki a börtönből, majd rövidesen az országból Lingauer Albin, aki nyugatra, fiához, a Linzben élő Lékai Lászlóhoz ment. Hogy a szabadulás mikor és milyen körülmények között történt, azt nem tudjuk." Békés 2006b: 182. – vö: Vas Népe 2002. augusztus 23. 7. old.

14 Mint írja: nem tud arról, hogy ezekben a hónapokban a püspök naplót vezetett volna, így az eseményeket újsághírek, közvetett leírások és néhány levél alapján próbálta feltárni (Bakó 2007: 72). Mikes János által írott naplót mi is keveset találtunk, s azok is korábbi évekből valók. Tanulságos, hogy pl. 1897-ben a nyitó bejegyzés: „Isten segítségével kezdem ezt az évet!!" – majd 14 oldalon keresztül „lelki gyakorlatok" következnek, s az évet záró bejegyzés pedig: „És így bevégeztem Isten kegyelméből egy évet! Jót is hozott, rosszat is, kellemest és keserűt; Isten tudja hogy hová akarja vezetni fijait (sic!), legyen dicsérve az ő szent neve!!". Szombathelyi Püspöki levéltár III. Személyek iratai. 1. Püspökök után maradt iratok. j.) Gróf Mikes János EVII./A2–3, B1 – 5. doboz, Naplók VIII.

Föltételezhető tehát, hogy az olyan formában el sem hangozhatott.[15] Mivel pedig semmi autentikus, megbízható, hiteles forrással nem rendelkezünk, lehetséges, hogy a püspök iránt kétségtelenül elfogultsággal viseltető Varga János, sokkal inkább – a füzetének megjelenési időszakában honos – közbeszédnek szándékozott megfelelni, s eközben elvetvén a sulykot, s föltehetően akaratlanul bár, de visszamenőlegesen akár támadható, dehonesztáló attitűdjét adja püspökének.

Megállapításunkat néhány eddig még nem közismert hiteles levéltári forrásra alapozva kíséreljük meg alátámasztani. Székely László szövegközlése arra enged következtetni, hogy föltehetően Varga János nyomtatásban megjelent füzetéből vett át részleteket, melyeket azonban nem hivatkozott meg. Ennek alapján az is föltételezhető lenne, hogy Varga János kéziratából idézett, melyet azonban nem találtunk meg sem a Püspöki Levéltárban, sem a Püspöki Könyvtárban. Ezzel szemben azonban fölleltük Varga János – géppel írott – visszaemlékezését Mikes János internálása tárgyában, melyet szó szerint (betűhíven) idézünk:

„Mikor Persián a püspöki törzsvagyon és javadalom felülvizsgálása végett érkezett Szombathelyre (1919. jan. havában) és a püspök úrnál audenciára jelentkezett: engem arra kért a püspök úr, hogy nem akarván Persiánnal négyszemközt, tanú nélkül beszélni és tárgyalni, mint oldalkanonokja legyek én is jelen.

Persián a kitűzött határidő előtt megjelent már a püspök úrnál; azért, mikor én – hívásra – szintén megjelentem már folyt a vitatkozás püspök úr és Persián között, mint értettem akörül, hogy kinek a terhére írassék a felülvizsgáló bizottság munkájával járó előreláthatólag magasra rúgó sok költség és kiadás. Püspök úr tiltakozott Persián azon kijelentése ellen, hogy ő viselje ezeket a költségeket, mert az öttagú bizottság kiküldését ő fölöslegesnek és szükségtelennek tartja. Ha hiányos a törzsvagyoni kimutatás, amelyet a püspök úr Persiánhoz küldött, azt bizottság nélkül is meg lehet csinálni. Abban történt megállapodás, hogy az eljárás költségeit a vallásalapból fizeti Persián s annak idején követelni fogja a püspök úron, aki már előre kijelentette, hogy perelni fogja az ő terhére való kirovást.

Ezután szóbahozta Persián, hogy a magyar püspöki kar nem támogatja a kormányt úgy, mint azelőtt a mindenkori kormányokat. Célzás volt ebben arra, hogy a püspök úr nyíltan hirdette a Károlyi-kormány, illetve köztársasági kormány ellen fennforgó aggályait. Itt is nyíltan kijelentette a püspök úr, hogy tárgyi és személyi okokból nincs bizalommal a kormány és annak politikája iránt. Persián szintén említette, hogy ő sem helyesli mindenben a kormány ténykedéseit; de hát most mindent félre kell tenni és a kormányt s irányzatát olyan odaadással kell az episcopatusnak támogatnia, mint Tisza Kálmán-tól kezdve minden hatalmon levő kormányt támogatott.

Erre a püspök úr kijelentette újból, hogy olyasmiket tesz a kormány, hogy sehogysem támogathatja a püspöki kar. Hogy milyen emberek önök, mondta a püspök úr – és micsoda gazdálkodás van ott a vallásügyi minisztériumban, erre nézve hivatkozik Gosztonyi Aladár, miniszteri tanácsosnak hozzá intézett levelére, melyet közölt is Persiánnal. Szó szót ért; míg végre Persián figyelmeztette a püspök urat: gondolja meg, hogy a forradalom még nem ért véget, még mindég forradalom van s azért, aki a kormányt nem támogatja, aki a kormány ellen bizonytalanságot mer hangoztatni, azt ők ellenforradalmárnak tekintik. Mire a püspök úr emphazissal kijelentette: mondja meg a kormányának, hogy akkor én is ellenforradalmár vagyok, mert ilyen összetételű kormányt és ilyen politikai irányt én sohasem támogatok. Kalandor-politika iránt én bizalommal nem viseltetem.

15 Elméletileg ugyan nem zárható ki, hogy az ideológiailag és érzelmileg rendkívül zaklatott időszakban, a püspök egyházát és személyét érő méltatlan támadások közepette, a túlfűtött viták hevében olyan kritikus megfogalmazások is előfordulhattak, melyek a visszaemlékezésekben tovább torzultak.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Utóbb – Rogács dr. és az én jelenlétemben – kijelentette Persián /a II. emeleti tanácskozó szobában/, hogy: igenis, ő internáltatta a püspök urat, mégpedig amiatt az üzenet miatt, amelynek – reám mutatott – Ön is tanúja volt. Azelőtt t.i. meglepődést szimulált arra a hírre, hogy a püspök urat internálták s azt mondta ő nem tud róla. De utóbb, faggatásunkra, hogy mi lehet az oka a püspök úr internálásának, nyíltan kijelentette, hogy ő azt az üzenetet közölte a kormánnyal s erre történt az internálás.

Hozzá járulhatott ehhez – mint az internálási rendelet indoklásából látszik – az is, hogy a püspök úr később /febr. 17./ Károlyi kegyúri jogát is bátorkodott kétségbe vonni és Persián ezt is fideliter referálta.

A kiküldött felülvizsgáló /öt tagu/ bizottság első ülésén /d.u./ már kitűnt minő célzat vezeti Persiánt és társait. Látszott, hogy Persián nagyon sértve érezte magát, – amint írásban is kifejezte – amiatt, hogy az ő /Persián/ által aláírt átiratokra a régi szokás szerint a miniszterhez címezve válaszolt a püspök úr. Persián ezt lekicsinylésnek, ignorálásnak vette; holott ha valamely iratot az államtitkár, miniszteri tanácsos, stb. ír is alá, azért nem annak írnak, aki aláírta, hanem a miniszterhez magához. Ezt csak Persián vette zokon nagyzási hóbortjában.

Utóbb, mikor a vagyonzárlatot akarta indokoltnak feltüntetni, s ebbe – talán a káptalant is bele akarta vinni – kíséretével megjelent a káptalanban s ott azzal kezdte: előterjesztem az eddigi vizsgálat eredményét, hogy a káptalan ítéljen püspöke fölött. Erre én mindjárt megjegyeztem: Bocsánat, a káptalannak lehet feladata a püspök ellenőrzése az, hogy tanácsot adjon neki, de arra soha és semmi körülmények közt nem illetékes, a káptalan, hogy ítéletet mondjon püspöke fölött. Ezt csak a püspök felettes hatósága teheti meg.

Erre aztán Persián kiigazította előbbi mondását s úgy módosította, hogy tájékoztatni akarja a káptalant.

De ez a tájékoztatás olyan rosszindulatú volt, hogy én többször kénytelen voltam a beállítás és az igazság egy részének elhallgatása miatt kikelni és a püspök terhére rótt mulasztásokat az igazi világításba helyezni. Ez – mint láttam s utóbb tapasztaltam – nem is tetszett Persiánnak; de nekem, mint aki a helyzetet tökéletesen ismertem, a kiigazításokat meg kellett tennem; mert a székeskáptalannak tartoztam azzal, meg püspökurunknak is, hogy hamis adatokkal és lényeges dolgok elhallgatásával a káptalant Persián félre ne vezethesse, sem pedig püspökünket be ne feketítse.

Ezen szereplésemnek tulajdonítom Vass miniszternek dr. Rogács előtt tett azon kijelentését, hogy engem a püspök úr kergessen el, és tegyen ki valamelyik utolsó faluba, mert én vagyok a rossz szelleme. Nekem köszönheti, hogy internálták. Én Vass miniszterrel soha nem beszéltem, így csak Persián informálhatta felőlem; aki úton utfélen hangoztatta, hogy a püspöknek összes papságában csak két embere van: én és dr. Rogács, a többinek nem kell.

Szombathely, 1919. nov. hó 19.-én

Az aláírás hiteléül
Varga János
püsp. titkár”[16]

Dr. Boda János
kanonok

16 Szombathelyi Püspöki levéltár III. Személyek iratai. 1. Püspökök után maradt iratok. j.) Gróf Mikes János EVII./A2–3, B1 – 3. doboz: Mikes János internálása. – Az iratban (és a tanulmányban) szereplő személyekre nézve Székely László könyvében Soós Viktor Attila történész által összeállított névmutató található és a legfontosabb adatokat tartalmazó jegyzetek ott olvashatók.

A fenti szöveget tanulmányozva egy másik fogalmazás-változatra is fölfigyelhetünk. Az ellenforradalmisággal kapcsolatban ugyanis az 1921-ben nyomtatásban megjelent füzetben a vonatkozó szöveg részben rövidebb, részben tartalmát tekintve is más: „Mikes püspök nagyon elcsodálkozott a válaszon és hangsúlyozottan válaszolta: »Ha önöknek ellenforradalmár mindenki, aki a kormány iránt bizalmatlan, akkor én is az vagyok és ezt meg is mondhatja a kormánynak.«..." (Varga 1921: 9.)

Megjegyezzük, hogy Mikes János püspök ez utóbbi kijelentését Székely László ugyancsak idézi: „Persián kormánybiztosnak megmondta: »Ha önöknek ellenforradalmár mindenki, aki a kormány iránt bizalmatlan, akkor én is az vagyok És ezt meg is mondhatja a kormánynak.« – mégpedig, mint látjuk, szóról-szóra megegyezően (Székely 2009: 107).

Egyetértően idézzük Bakó Balázsnak a Székely László kötetéhez írott tanulmányából ez e kijelentéssel kapcsolatos véleményét: „E kijelentést sokféleképp értékelhetjük: lehet bátorság, amely él a forradalom által is biztosított jog, a szólásszabadságával, de lehet vakmerőség is, amely nem számol a politikai realitással." (Bakó 2009: 239)[17]

A szövegváltozatok magyarázatát – ma már föltehetően sajnos – nem tudjuk megfejteni, de elgondolkodtató, hogy az emlékezés, majd annak lejegyzése, s végül a nyilvánosságra kerülő megfogalmazások kisebb-nagyobb, ám – az utókor számára – akár értelmezést zavaró eltéréseket mutatnak.[18]

Az ellenforradalmiság vádját tekintve – mint láttuk – Mikes János nyíltan színt vallott. A korabeli sajtó túlzó állításaival szemben azonban szükségét érezte, hogy nyilatkozzon:

„A fővárosi sajtó egyes orgánumaiban a kormány által ellenem elrendelt vizsgálat kapcsán püspöki és egyéni reputációmat sértő- és állítólag hivatalos személyektől származó – információk láttak napvilágot. A vizsgálat, melynek tendenciája mindenki előtt világos, még a kezdet kezdetén van, úgy hogy annak alapján ellenem vádat emelni, legalább is elhamarkodott dolog. Én a legnyugodtabban várom a vizsgálat eredményét, mert a püspöki vagyon csorbítatlanul megvan.

Az állítólagos ellenforradalom tárgyában nekem tulajdonított nyilatkozatot sohasem tettem és ezt a vádat a leghatározottabban visszautasítom. Hogy pedig én itt a püspökség vagyonából politikai mozgalmat támogatok: az egyszerűen nem igaz.

Szombathely, 1919. február hó 15-én.

Gróf Mikes János s. k.
szombathelyi püspök"[19]

Végezetül arra nézve, hogy egyes megnyilatkozások és szövegek mennyire nem föltétlenül vannak szinkronban, kitérünk még egy kérdésre.

Az 1918-ban indult *Testvériség* című szombathelyi lap II. évfolyam 15. számának (február 20.) 2. oldalán *A püspöki vagyon zár alá helyezése – Beszélgetés Persián kormánybiztossal* című híradásban olvashatjuk: „Tudósítónk felkereste Persián kormánybiztost és megkérdezte, igaz-e, hogy a püspök kijelentette, miszerint az új rendhez nem csatlakozik, a mostani kormány iránt nem volt bizalommal soha és azt nem is támogatja?

17 Bakó Balázs a kijelentés forrásaként levéltári lelőhelyet ad meg: Szombathelyi Püspöki levéltár Mikes püspök tanúvallomása. Mikes János iratai. 7. doboz – A Malcsiner–Persián per iratai.

18 Ezzel a problematikával kapcsolatban lásd Biczó–Kiss 2003.

19 Szombathelyi Püspöki levéltár III. Személyek iratai. 1. Püspökök után maradt iratok. j.) Gróf Mikes János EVII./A2–3, B1 – 5. doboz – gépelt másolat.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

– Igaz – felelte a kormánybiztos. Sőt ehhez járul a püspök egyik pásztorlevele is, melyben valósággal sírva búcsúztatta el a királyságot. Az ellenforradalmi vád felől is megkérdeztük a kormánybiztost, amire azt felelte:

– A püspök pásztorlevele furcsa színben tüntette fel az alsó papságot is, mely által szintén ellenforradalminak látszott..."

Megkíséreltük beazonosítani azokat a pásztorleveleket, melyekre az újság, illetve Persián Ádám kormánybiztos utalt. Az olvasóra bízzuk, hogy az 1918. év XIII. és XIV. pásztorlevelének alábbi részletei értelmezésében a fenti állításokat megítélje.

A királyság „sírva búcsúztatásával" kapcsolatban:[20]

„Szeretett Híveim!

A jelen nehéz időkben, midőn szomorúság és csalódások között nézünk a jövőbe hozzátok fordulok, hogy főpásztori szavaimból irányítást és erőt merítsetek. [...] Amíg örömmel tölt el minket nemzetünk önállóságának megvalósulása és a demokrácia győzelmében a keresztény morál diadalra jutását üdvözöljük, addig szomorúan tapasztaljuk, hogy az ország belsejében sok helyen a régen felgyülemlett elégedetlenség és bosszúvágy kerekedett felül a keresztény szeretet és béketűrés szellemén, a fékeveszett szenvedélyek remegtetik a lelkeket, rendítik meg a keresztény testvériség alapjait. [...] Eddig nemzeti múltunk, a csaknem ezeréves keresztény Magyarország Szent István koronájával volt elválaszthatatlan összefüggésben! A szent korona egyesítette az ország népeit, fölötte állott felekezeteken és nyelveken. A korona viselője Apostoli Király volt, a vallás és erkölcs őre. Most az események súlya alatt lemondott fiatal királyunk, kit alig két éve koronáztunk meg, és akit rövid, de nehéz háborús uralkodása alatt az az egy cél vezetett, hogy országainak és népeinek mielőbb tisztességes békét biztosítson. Tisztességes béke helyett megalázás lett a sorsunk, egy hatalmas hullám végigsepert Európán – és elsodort mindent, ami eddig volt. Midőn elbúcsúzunk szent hagyományainktól Szent István birodalmától, a Szent Koronától és apostoli királyunktól, jellemteleneknek, felületeseknek és egész múltunkhoz hűtleneknek bizonyulnánk, ha a szeretet és hála adóját le nem rónánk a múlt iránt! [...] Talán sok tekintetben meg fog változni az Egyház helyzete az új Magyarországban! [...] Emberi méltósággal szolgáljátok testvéreiteket az anarchia és rendetlenség szelleme ne bontsa meg soraitokat, mert »a sátán, mint ordító oroszlán körüljár – keresvén, akit elnyeljen.« (Pét. I. 5, 8–9.)[...]

Kelt Szombathelyen, 1918. november 15.-ikén (sic!)

† János s. k.
püspök"[21]

Az alsó papsággal, illetve a Papi Tanáccsal kapcsolatban:

„Egyházmegyém papjai közül sokan vetették fel azt a kérdést, hogy a Budapesten megalakult »Papi Tanács«-nak tagjai lehetnek-e, s abban küldöttek által képviseltethetik-e magukat. Hogy eddig ebben a kérdésben direktívát nem adtam, azért történt, mivel a budapesti »Papi Tanács«-ban megnyilvánuló szellemet óhajtottam megfigyelni másrészt a kérdés jogi elbírálása végett püspöktársaim és egyházjogászok véleményét kíván-

20 „Legitimizmusa az Apponyi-féle irányvonalat követve a pártok-felettiséget hangsúlyozta, de az egyházmegye igényeinek megfelelően hajlandó volt a hatalmon lévőkkel együttműködni. Elvi fenntartásai ellenére ezt a Gömbös-kormánnyal is megtette. Aktív püspöki működése végén határozottan fellépett a politikai szélsőségek ellen, bal- és jobboldal felé egyaránt." (Bakó 2013)

21 Szombathelyi Püspöki levéltár. Körlevelek 1911–1920. XIII. 83–84. oldal.

tam ismerni. Ma közölhetem szeretett papjaimmal, hogy az Esztergomban november 20-án tartott püspökkari konferencia e tárgyban a következő határozatot hozta:

»A Budapesten megalakult 'papi tanács' működését a püspöki kar hajlandó megengedni azon föltétel alatt, hogy a szervezkedés egyházmegyénként, az összpapság által a főpásztorok felügyelete alatt választott képviselők útján történik s a Tanács az egyházi törvényekhez alkalmazkodik, a püspökök iránt köteles engedelmességet tanúsítani és a papi álláshoz méltó fegyelmet tart. – Az országos Papi Tanács működése felett a hercegprímás fog felügyelni és az esetleg szükséges intézkedéseket megtenni.«

Ennek alapján beleegyezésemet adom ahhoz, hogy egyházmegyém papjai a »Papi Tanács«-ba beléphessenek és azon küldöttekkel képviseltethessék magukat. Rendületlenül bízom abban, hogy egyházmegyém papjainak belépése és a kiküldendő megbízottak szereplése a »Papi Tanács«-ban csoportosult ideálista gondolkodású fiatal papok jó szándékait előmozdítja és segíteni fogja a »Papi Tanács«-ot abban, hogy az egyház tanítását, törvényeit és hagyományait durván sértő turbulens elemeket az irányításból távol tartsák. [...]

Szombathely, 1918. november 20.

† János s. k.
püspök"[22]

A pályáját végigkísérő állandó feszültség kikezdte a püspök egészségét, szívproblémái állandósultak. „Ennek következtében már nem tudta ellátni feladatát, ezért lemondott hivataláról, és 1935. december 31-ei hatállyal nyugalomba vonult. Lemondása után, kérését teljesítve, meghagyták számára a répceszentgyörgyi kastély használatának lehetőségét, ahol zavartalanul élhetett tovább nagybirtokosi miliőben. Ez kivételesen ritka engedély volt a Szentszék részéről, de ismerték Mikes ragaszkodását a kastélyhoz, amelyet gyakorlatilag a magánvagyona terhére renováltatott és rendezett be. Mikest, lemondása után, a pápa acmoniumi címzetes püspökké, majd 1939-ben selimbriai címzetes érsekké nevezte ki. Utolsó éveit Répceszentgyörgyön töltötte, de sokat utazgatott. Továbbra is tartotta kapcsolatait az egyházmegye papjaival. Különösen sokat tett Mindszenty Józsefért, akinek veszprémi püspöki kinevezésében jelentős szerepet játszott. Utolsó ténykedése egy tervezet összeállítása volt a lebombázott szombathelyi székesegyház újjáépítésére. Ám a terv végrehajtására már nem maradt ideje. 1945. március 29-én, a szovjet hadsereg bevonulása közben kastélyában összeesett és meghalt. Temetése nélkülözte a grófi és főpapi kellékeket. Egy egyszerű fakoporsóban, 40–50 hívő körében, a helyi plébános temette el a falu temetőjében. Csak a háború befejezése után került át csendben, minden pompa nélkül teteme a székesegyház kriptájába, amelyet maga és édesanyja számára készíttetett." (Bakó 2005: 754–755)

Mind az ország, mind az egyházmegye tekintetében nehéz időszakban látta el hivatalát Mikes János püspök, akinek viszonylag hosszú idő – egy negyedszázad – jutott püspöki tevékenységére.

Egyetértően idézzük Bakó Balázs értékelését: „Ez a 25 év történelmünknek nem a legkönnyebb negyedszázada volt: vesztes háború, forradalmak, Trianon és a gazdasági válság tarkította. [...] Püspöki tevékenységét 1932-ben, 20 éves jubileumán értékelték először. »Mintha sokkal frissebb, üdébb levegő jött volna vele az egyházmegyébe« – írta róla a *Vasvármegye*. Ilyen ünnepi alkalomkor természetes, hogy a köszöntők udvariasak és az ünnepeltet a legjobb színben tüntetik fel. De nem kell kiszínezni Mikes életét. [...]

22 Szombathelyi Püspöki levéltár. Körlevelek 1911–1920. XIV. 86. oldal.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

valóban agilis, tetterős püspöke lett az egyházmegyének, aki nagyon jól kihasználta a katolikus reneszánsz adta lehetőségeket, az egyház jelentős állami támogatottságát az egyházmegye érdekében [...] Alkalmas volt arra a rekonstrukcióra, amelyet elvártak tőle [...]. Nagyon gyakran falakba, megrögzött rossz szokásokba ütközött, de ezeket elrombolta. A mikesi rekonstrukció jellemzője a gyorsaság, a szakértelem és az előrelátás. Nem rövidtávú építkezés ez, hanem hosszú évtizedekre meghatározza az egyházmegye életét. Eredményei túlélik a püspököt, és néhány közülük máig is hat. Országos jelentőségű az Egyházmegyei Takarékpénztár megalapítása, amely követendő példa és az egyik legsikeresebb bank lett a régióban. A Martineum által kiadott könyvek ma is keresettek egyszerű olvasók és kutatók körében egyaránt. Az egyházmegyei zsinat határozatai és törvénykönyve 70 évig irányították az egyházmegyét és útmutatást adtak annak működéséhez. Mindezek alapján joggal hasonlíthatjuk jelentőségét az alapító Szily püspökhöz. Mikes János a szombathelyi püspökök közül az egyik legnagyobb formátumú egyéniség. A két világháború közötti katolikus újjászületés nagy főpapjai között is kiemelkedő: »Benne jelent meg még egyszer a történelmi magyar főpap típusa a legteljesebb mértékben.« – írta róla Baranyai Jusztin egyetemi tanár a lemondásakor." (Bakó 2005: 755)

Szombathelyen gróf zabolai Mikes János emlékét, alakját mellszobor is őrzi. 1933-ban készítette el a püspök bronz mellszobrát a szombathelyi születésű Tóth István, a magyar emlékműszobrászat jelentős alakja. Az alkotás a szombathelyi Szent Quirin templom és székesegyház dísze (Ács 2007: 98–99 és 108., valamint a 98. oldalon kép).

Közleményünkkel remélhetően hozzá tudtunk járulni zabolai gróf Mikes János püspök egyéniségének, személyiségének, jellemének árnyaltabb képe fölvázolásához.

SZAKIRODALOM

ÁCS Pál

2007 *Tóth István, a küzdelem szobrásza.* (Belső Tárlat, 8.) Kráter Műhely Egyesület, Pomáz.

BAKÓ Balázs

2005 „Non confundar", azaz „Nem szégyenülök meg" (Megemlékezés gróf Mikes János püspökről) *Vasi Szemle* LIX. (6) 745–756.

2007a Az ellenforradalmár püspök. Eljárás gróf Mikes János szombathelyi püspök ellen 1918–19-ben. *Vasi Szemle* LXI. (1) 71–80.

2007b A szombathelyi püspöki szék 1911. évi betöltése. Boda János és Mikes János levelezése alapján. *Vasi Szemle* LXI. (6) 694–726.

2008 A „Püspökség bankja". Vázlat a szombathelyi egyházmegyei takarékpénztár történetéhez. *Vasi Szemle* LXII. (6)

2009 Gróf Mikes János püspök élete és munkássága. In: Székely László: Emlékezés Mikes János gróf szombathelyi megyéspüspökről. *Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, 227–262.*

2013 *Gróf Mikes János, a Szombathelyi Egyházmegye püspöke.* Doktori disszertáció tézisei. Budapest. Elérhetőség: http://doktori.btk.elte.hu/hist/bakobalazs/tezis.pdf (Letöltve 2014. március 25.)

BÉKÉS Márton

2006a Egy vidéki „újságkirály" sorsa. Lingauer Albin (1877–1962) Politikai pálya-vázlata és népbírósági pere. I. rész. *Vasi Szemle* LX. (1) 15–34.

2006b Egy vidéki „újságkirály" sorsa. Lingauer Albin (1877–1962) Politikai pálya-vázlata és népbírósági pere. II. (befejező) rész. *Vasi Szemle* LX. (2) 171–185.
BICZÓ Gábor – KISS Noémi (szerk.)
2003 *Antropológia és irodalom. Egy új paradigma útkeresése.* Csokonai Kiadó, Debrecen.
FÁBIÁN László – ÁCS Pál
2002 *A szép aktualitása. Tóth István (1861–1934).* Hanga Kiadó – Vas Megyei Tudományos ismeretterjesztő Egyesület (TIT), Szombathely.
GÉFIN Gyula
1929 *Szombathelyi Egyházmegye története II.* Martineum Könyvkiadó, Szombathely, 1929. Elérhetőség: http://193.225.149.5/vdkweb/vm_egyhazmegye_2k/2k_zmj2.html (Letöltve 2014. március 25.)
HORTHY Miklós
1990 *Emlékirataim.* Európa Könyvkiadó – História, Budapest.
SZABÓ Gábor
2011 *Hithű legitimista magyar főpap – recenzió gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspököt bemutató kötetről.* Elérhetőség: http://regnumportal.hu/node/695 (Letöltve 2014. március 19.)
SZÉKELY László
2009 *Emlékezés Mikes János gróf szombathelyi megyéspüspökről.* (A Magyar Nyugat Történeti Kiskönyvtára, 11.) Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy.
TÓTH József
1920 *A szombathelyi székesegyház leírása.* Martineum nyomda, Szombathely.
VARGA János
1921 *Mikes püspök fogsága.* Martineum Rt. Szombathely.

CONTRIBUȚII LA PORTRETUL CONTELUI JÁNOS MIKES DIN ZĂBALA, EPISCOP DE SZOMBATHELY

Biografia, cariera eclesiastică și activitatea episcopială a episcopului János Mikes este relativ bine cunoscută datorită prelucrărilor din ultimii ani legate de persoana sa. Fără indoială că perioada cea mai grea a activității sale este reprezentată de anii Primului Război Mondial și cei imediat următori, iar aprecierea activității ori atunci ori mai târziu au depins de cum au fost interpretate și apreciate întâmplările și faptele perioadei respective. În studiul de față ne ocupăm chiar cu perioada aceasta critică a carierei episcopiale a lui János Mikes și prezentăm totodată câteva documente (rămase ascunse în arhiva episcopială din Szombathely) nepublicate până în prezent. Aceste documente pe de o parte completează aspectul cunoscut despre personalitatea episcopului, iar pe de altă parte nuanțează portretul format despre individualitatea sa si ajută la explorarea inexorabilității caracterului său. Cu prezenta comunicare sperăm să contribuim la o schițare mai nuanțată a individualității, personalității si caracterului episcopului János Mikes, conte de Zăbala.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

CONTRIBUTIONS TO THE PROFILE OF COUNT JÁNOS MIKES OF ZĂBALA, BISHOP OF SZOMBATHELY

The life of Bishop János Mikes, his career in the church and his activities as a bishop are fairly well known due to the publications on him in recent years. The period during and following World War I was undoubtedly the most difficult one in his career. The assessments of his work, both in his time and later, depended significantly on the point of view from which people analyzed and evaluated the events and actions of the given historical era. In our study, we focus on this most critical period of the life of János Mikes as a bishop. By publishing some documents, so far hidden in the Szombathely Episcopal Archive unpublished, we aim to contribute to the uncovering of the most possible picture. These documents help us to create a more complex image of the bishop's personality. On the other hand, they make his traditional portrait more subtle and enhance our knowledge of his relentless character. Through our publication, we hope to be able to contribute to a more subtle image of the personality and character of Bishop János Mikes, Count of Zăbala.

KÉPEK

1. Zabolai Mikes János gróf szombathelyi püspök, 1911

2. Szent Márton ereklyetartója a székesegyházban

3. Mikes János egyik ex librise

4. Mikes János pecsétje és aláírása

5. Gróf Mikes János bronz mellszobra (Tóth István, 1933)

© www.kjnt.ro/szovegtar